

УДК 339.942

Тетяна Зосименко

**ПЕРСПЕКТИВНІ ФОРМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
МІЖ УКРАЇНОЮ ТА БІЛОРУССІЮ**

Татьяна Зосименко

**ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ФОРМЫ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
МЕЖДУ УКРАИНОЙ И БЕЛАРУСЬЮ**

Tetiana Zosymenko

**PERSPECTIVE FORMS OF CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN
UKRAINE AND BELARUS**

Необхідність реалізації потенціалу транскордонного співробітництва між Україною та Білоруссю зумовлює актуальність пошуку нових шляхів вирішення накопичених у цій сфері проблем фінансового, інституційного, організаційно-управлінського характеру. Реалізація нових форм транскордонного співробітництва є важливим завданням також з погляду наближення вітчизняної регіональної політики до концепції регіональної політики ЄС, яка орієнтується на створення умов для мобілізації місцевого потенціалу і ресурсів, посилення конкурентоспроможності регіонів. Визначено регіональні детермінанти, що зумовлюють необхідність переходу до нових форм транскордонної співпраці між українськими та білоруськими областями. Доведено, що нагромаджені проблеми соціального, економічного, екологічного характеру вимагають концентрації ресурсів багатьох організацій приватного, державного і громадського секторів, об'єднання знань і зусиль фахівців різних сфер. Обґрунтовано, що транскордонні кластери та транскордонні індустріальні парки повинні стати формами організації транскордонного співробітництва, які отримуватимуть пріоритетну підтримку з боку органів державної та місцевої влади.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, транскордонний кластер, транскордонний індустріальний парк, регіональна політика, інфраструктура, територіальне планування.

Рис.: 2. Табл.: 2. Бібл.: 6.

Необходимость реализации потенциала трансграничного сотрудничества между Украиной и Беларусью обуславливает актуальность поиска новых путей решения накопившихся в этой сфере проблем финансового, институционального, организационно-управленческого характера. Реализация новых форм трансграничного сотрудничества является важным заданием также с точки зрения приближения отечественной региональной политики в концепции региональной политики ЕС, ориентированной на создание условий для мобилизации местного потенциала и ресурсов, усиление конкурентоспособности регионов. Определены региональные детерминанты, которые обуславливают необходимость перехода к новым формам трансграничного сотрудничества между украинскими и белорусскими областями. Доказано, что накопившиеся проблемы социального, экономического, экологического характера требуют концентрации ресурсов многих организаций частного, государственного и общественного секторов, объединения знаний и усилий специалистов различных сфер. Обосновано, что трансграничные кластеры и трансграничные индустриальные парки должны стать формами организации трансграничного сотрудничества, которые будут получать приоритетную поддержку со стороны органов государственной и местной власти.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, трансграничный кластер, трансграничный индустриальный парк, региональная политика, инфраструктура, территориальное планирование.

Рис.: 2. Табл.: 2. Библ.: 6.

The need to realize the potential of cross-border cooperation between Ukraine and Belarus determines the relevance of the studies concerning search for new ways of solving the financial, institutional, organizational and administrative problems in this area. The implementation of new forms of cross-border cooperation is also an important task in terms of approximation of the national regional policy to the EU's regional policy framework, which is oriented to creating the conditions for mobilizing local capacities and resources to strengthen the competitiveness of regions. The article reveals the regional determinants, which are necessary to the transition to new forms of cross-border cooperation between the Ukrainian and Belarusian regions. It is proved that the accumulated social, economic, environmental problems require a concentration of resources of many organizations of the private, public and civil sectors, combining the knowledge and efforts of specialists in various fields. It is justified that the cross-border clusters and cross-border industrial parks should be the forms of organization of cross-border cooperation, which will receive priority support from the state and local authorities.

Key words: cross-border cooperation, cross-border cluster, cross-border industrial park, regional policy, infrastructure, spatial planning.

Fig.: 2. Tabl.: 2. Bibl.: 6.

JEL Classification: F 15

Постановка проблеми. Транскордонне співробітництво є дієвим інструментом держави у взаємодії з іншими країнами та зі своїми регіонами. Хоча у торгово-економічній сфері Республіка Білорусь була і є одним з основних торговельних партнерів України, сучасне транскордонне співробітництво між ними постає перед певними

проблемами, включаючи геополітичні зміни у регіоні, недостатнє фінансування, інституційну слабкість та відсутність достатньої координації у місцевої влади [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан та перспективи розвитку двосторонніх відносин між Україною та Білоруссю є предметом досліджень багатьох науковців. Серед найбільш актуальних публікацій потрібно відзначити дослідження співробітництва Республіки Білорусь та України у нових геополітичних умовах Г. Максака та Д. Юрчака [2], нагальних проблем транскордонної співпраці України та Білорусі та можливих шляхів їх подолання Б. Уварова [3], напрямів активізації транскордонного співробітництва України колективу авторів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на тривалу історію та прогресивні зрушення у сфері співпраці між прикордонними регіонами України та Білорусі, потенціал транскордонного співробітництва між ними залишається практично нереалізованим. Можливості визначити і спільно вирішувати загальні завдання прикордонних територій, забезпечуючи тим самим сталий економічний і соціальний розвиток на місцевому рівні, відкриваються перед країнами у межах Програми територіального співробітництва Білорусі та України, що діє у межах Програми сприяння територіальному співробітництву країн Східного партнерства (ЕaPТC). Однак використання усіх цих переваг потребує пошуку нових шляхів вирішення проблем транскордонного співробітництва між Україною та Білоруссю.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування перспективних форм організації транскордонного співробітництва між Україною та Білоруссю. Для досягнення цієї мети вбачається доцільним вирішення таких основних завдань:

- виявлення регіональних детермінант, що зумовлюють необхідність переходу до нових форм транскордонного співробітництва між українськими та білоруськими областями;
- визначення тих форм організації транскордонного співробітництва, які повинні отримати пріоритетну підтримку з боку органів державної та місцевої влади.

Виклад основного матеріалу. Загалом можна виділити фактори, які впливали на форми і методи побудови двосторонньої кооперації між державами:

- з огляду на включеність у систему виробничих мереж СРСР, залишилися тісні коопераційні і технологічні зв'язки багатьох великих промислових підприємств України і Білорусі, що при суміжності територій надавало свої переваги;
- у силу тієї ж спадковості від радянської економічної моделі країни отримали незбалансовані експортноорієнтовані виробничі комплекси з високим енергоспоживанням;
- залежність від Росії за допомогою перебування в об'єднаннях регіональної економічної інтеграції (СНД, СЕП, СГ РФ і РБ, ЄврАзЕС, Митний Союз), рівня субсидування енергоресурсів, відкритості російського ринку для продукції;
- низька інвестиційна та інноваційна складові двостороннього торговельно-економічного співробітництва Києва та Мінська;
- часті дискримінаційні дії тарифного і нетарифного характеру щодо суб'єктів ЗЕД сусідньої держави з метою захисту внутрішнього виробника або вирішення інших питань з політичним забарвленням;
- участь українських олігархів у лобіюванні своїх комерційних інтересів через державні механізми торгової політики Києва із застосуванням антидемпінгових або спеціальних механізмів протекції [2, с. 7–8].

Порівняльний аналіз основних соціально-економічних і екологічних показників доводить, що в регіонах, які охоплює Програма територіального співробітництва Білорусь-Україна [5], спостерігаються дві негативні тенденції:

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

– по-перше, це істотні відмінності в розвитку прикордонних регіонів України та їх транскордонних партнерів у Білорусі, які за аналізований період тільки посилилися;

– по-друге, внутрішні диспропорції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, які внаслідок своєї віддаленості від великих фінансових, ділових, наукових, культурних центрів часто сприймаються як «периферійні» та «відсталі».

Наприклад, показники ВРП у регіонах Білорусі в кілька разів вищі за українські. При цьому показники ВРП на душу населення в усіх українських областях, крім Київської, були в 1,5–2 рази нижчі за середні показники по Україні. Не менш актуальною є ця проблема і для білоруських регіонів, де в 2014 р. ВРП на 40 % був нижче середньореспубліканського показника (рис. 1).

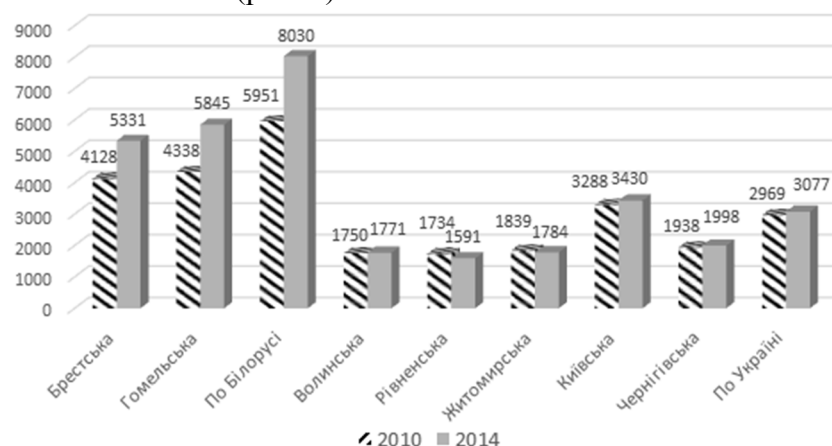

Рис. 1. Показники ВРП прикордонних регіонів Білорусі та України, дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [5; 6].

Схожа ситуація спостерігалася і за іншими показниками, наприклад, середньомісячній заробітній платі. У 2010 р. середній показник по Україні становив 282 дол. США, тоді як у всіх розглянутих прикордонних регіонах (крім Київської області) він був нижчим мінімум на 14 % (у Рівненській області), максимум – на 31 % (у Чернігівській області). У 2014 р. це співвідношення залишилося практично незмінним. У Білорусі середньомісячна заробітна плата у 2010 р. перевищувала середній український показник на 45 % і дорівнювала 409 дол. США. У 2014 р. середньомісячна заробітна плата білоруських працівників більш ніж удвічі випереджала заробітну плату, яку отримували за місяць працівники в Україні – 293 дол. Водночас, як і в Україні, середньомісячна заробітна плата у прикордонних регіонах Білорусі відставала від середніх показників по республіці (рис. 2).

Рис. 2. Показники середньомісячної заробітної плати у прикордонних регіонах Білорусі та України, дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [5; 6].

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Вселяє побоювання також динаміка показників рівня безробіття, які не тільки істотно вище в українських областях, а й, на відміну від білоруських, мають тенденцію до зростання. Так, у 2010 р. рівень безробіття у Брестській області становив 0,8 %, у Гомельській – 0,9 %. Водночас, в Україні ці показники були набагато вищими і становили у Волинській області – 8,5 %, Рівненській області – 11,4 %, Житомирській області – 9,8 %, Київській області – 7,3 %, Чернігівській області – 10,5 %.

У 2014 р. показники безробіття у досліджуваних прикордонних регіонах України мали негативні вектори змін: питома вага працездатного населення, яке не може знайти роботу, зросла у всіх областях, крім Рівненської (табл. 1).

Рівень бідності в українських прикордонних регіонах також перевищує аналогічні показники в білоруських областях. У 2014 р. питома вага населення з рівнем доходів нижче за прожитковий мінімум становила у Брестській області 6,9 %, у Гомельській області – 7,0 %, натомість в українських регіонах ці показники сягнули 29,0 % у Волинській області, 29,7 % – у Рівненській, 19,6 % – у Житомирській, 13,1 % – у Київській, 14,8 % – у Чернігівській (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівня безробіття та рівня бідності в Білорусі та Україні

Області	Рівень безробіття, %			Питома вага населення з рівнем доходів нижче за прожитковий мінімум, %		
	2010 р.	2014 р.	темп приросту, %	2010 р.	2014 р.	темп приросту, %
Брестська	0,8	0,6	-25	7,6	6,9	-9
Гомельська	0,9	0,7	-22	6,4	7	9
У середньому по Білорусі	0,7	0,5	-29	5,2	4,8	-8
Волинська	8,5	9,9	16	31,5	29	-8
Рівненська	11,4	10,6	-7	32,4	29,7	-8
Житомирська	9,8	11,5	17	24,8	19,6	-21
Київська	7,3	8,0	10	8,4	13,1	56
Чернігівська	10,5	11,2	7	14,1	14,8	5
У середньому по Україні	8,1	9,3	9	15,6	14,3	-8

Джерело: складено автором за даними [5; 6].

Слід також звернути увагу на відносно низькі показники інноваційності промислової продукції: якщо в Гомельській області у 2014 р. відсоток такої продукції становив 18,5 %, то в Брестській області лише 2,0 %, а в українських регіонах не перевищував 0,5 % [6].

У той же час високі показники викидів забруднюючих речовин, низькі показники переробки відходів (5–20 % у регіонах України) і неофіційні звалища навіть у природоохоронних парках є загальними проблемами для обох країн. Природні парки, які частково розташовані на кордонах, вимагають спільного управління і підвищення ефективності за рахунок двосторонніх охоронних заходів [5].

Нагромаджені проблеми соціального, економічного, екологічного характеру вимагають концентрації ресурсів багатьох організацій приватного, державного і громадського секторів, об'єднання знань і зусиль фахівців різних сфер.

Реалізація нових форм транскордонного співробітництва є важливою також з погляду наближення вітчизняної регіональної політики до концепції регіональної політики ЄС, яка орієнтується не на підтримку депресивних регіонів за рахунок регіонів-донорів, а на створення умов для мобілізації місцевого потенціалу і ресурсів, посилення конкурентоспроможності регіонів.

Серед безлічі інституційних форм транскордонної співпраці хотілося б відзначити дві: транскордонні кластери, транскордонні промислові парки. Перша форма передбачає об'єднання за суб'єктивним критерієм, друга – за майновим.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Очевидно, що обидві форми співпраці мають свої переваги і недоліки (табл. 2). А враховуючи, що створення і кластерів, і парків, є питанням складним у законодавчому плані, вимагає проведення тривалої підготовки, витрат часу і ресурсів, необхідно попередньо провести глибокий аналіз і ретельно зважити всі «за» і «проти». Також доцільно із самого початку орієнтувати учасників проектних ініціатив на налагодження і зміцнення мережних взаємозв'язків. Тільки в такому випадку ці проекти будуть відповідати принципу сталого розвитку.

Таблиця 2

Переваги і недоліки окремих форм транскордонного співробітництва

Форма транскордонного співробітництва	Переваги	Недоліки
Транскордонний кластер	<ul style="list-style-type: none"> – ефект великого масштабу і “гнучка спеціалізація”; – поєднання конкуренції і співпраці; – доступ до ресурсів, технологій, маркетингових стратегій, нових ринків; – більше нових підприємств, робочих місць та інші соціальні ефекти 	<ul style="list-style-type: none"> – податкові, митні, законодавчі бар'єри; – дефіцит матеріальної інфраструктури; – слабка технологічно-інституційна структура в периферійних регіонах; – ризик витоку комерційної інформації; – орієнтація на співпрацю з великими підприємствами, що залишає малий і середній бізнес поза сферою кластерного інтересу
Транскордонний індустріальний парк	<ul style="list-style-type: none"> – привабливість для інвесторів; – взаємовигідне державно-приватне партнерство; – швидка реалізація проектів; – адміністративна підтримка, митні і податкові пільги; – синергія з іншими резидентами індустріальної зони; – нові робочі місця, наповнення бюджетів та інші соціальні ефекти 	<ul style="list-style-type: none"> – обмеженість терміну дії пільг; – ризик незаповнення парку достатньою чисельністю резидентів; – конкуренція за робочу силу між резидентами технопарку; – обмеження на розміщення виробництв через сусідніх – резидентів парку; – складності при взаємодії з управляючою компанією

Джерело: складено автором.

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумки, хотілося б відзначити, що кластери рідко виникають штучно і з нуля, вони з'являються й еволюціонують природним шляхом там, де є передумови для цього у вигляді міжгалузевих виробничих зв'язків. У Білорусі й Україні існує значний потенціал формування опорних центрів співпраці в соціальній, культурній, туристичній сферах. Розвиток відповідної інфраструктури стимулював би створення системи узгодженого територіального планування, а воно, у свою чергу, прискорило б розвиток нових форм транскордонного співробітництва.

Список використаних джерел

1. *Трансграничное* сотрудничество Украины и Республики Беларусь: новые вызовы и перспективы развития [Электронный ресурс] / Центр трансграничного сотрудничества. – Режим доступа : <http://cts.org.ua/ru/item/112-1006.html>.

2. *Максак Г.* Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях [Электронный ресурс] / Г. Максак, Д. Юрчак. – Минск, 2014. – 39 с. – Режим доступа : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11006.pdf>.

3. *Уваров Б.* Актуальные проблемы трансграничного сотрудничества Украины и Беларуси и возможные пути их решения [Электронный ресурс] / Б. Уваров ; Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень. – Режим доступа : <http://pfirs.org/blogs-dumka-ekspertiv/entry/dumka-ekspertiv/aktualnye-problemy-transgranichnogo-sotrudnichestva-ukrainy-i-belarusi-vozmozhnye-puti-ikh-resheniya.html>.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

4. *Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців ; НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України».* – Львів, 2016. – 125 с.

5. *Беларусь – Україна. Совместная операционная программа [Электронный ресурс] / Программы сотрудничества ЕаРТС.* – Режим доступа : <http://eaptc.eu/ru/program/view-belarus-ukraine.html>.

5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Національний статистичний комітет Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.belstat.gov.by>.

References

1. *Transgranichnoe sotrudnichestvo Ukrainy i Respubliki Belarus: novye vyzovy i perspektivy razvitiya [Cross-border cooperation between Ukraine and the Republic of Belarus: New Challenges and Prospects for Development].* Centr transgranichnogo sotrudnichestva. Retrieved from <http://cts.org.ua/ru/item/112-1006.html>.

2. Maksak, G., Jurchak, D. (2014). *Sotrudnichestvo Respubliki Belarus i Ukrainy v novykh geopoliticheskikh ucloviakh [Cooperation of the Republic of Belarus and the Ukraine in the new geopolitical conditions].* Minsk. Retrieved from <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11006.pdf>.

3. Uvarov, B. (2015). *Aktualnye problemy transgranichnogo sotrudnichestvo Ukrainy i Belarusi i vozmozhnye puti ikh resheniia [Actual problems of cross-border cooperation between Ukraine and Belarus and possible solutions].* Poliskii fond mizhnarodnykh ta rehionalnykh doslidzhen. Retrieved from <http://pfirs.org/blogs-dumka-ekspertiv/entry/dumka-ekspertiv/aktualnye-problemy-transgranichnogo-sotrudnichestva-ukrainy-i-belarusi-vozmozhnye-puti-ikh-resheniya.html>.

4. Kravtsiv, V.S. (ed.) (2016). *Rozvytok transkordonnoho spivrobitnytstva: naukovo-analitychna dopovid [The development of cross-border cooperation: scientific and analytical report].* Lviv: NAN Ukraine. SI “Institute for Regional Studies of NAN Ukraine” (in Ukrainian).

5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [The State Statistic Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Nacionalnyi statystychnyi komitet Respubliky Bilorus [The National Statistical Committee of the Republic of Belarus]. Retrieved from <http://www.belstat.gov.by>.

Зосименко Тетяна Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Зосименко Татьяна Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры теоретической и прикладной экономики, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Zosymenko Tetiana – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Theoretical and Applied Economics, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: blindfriend@gmail.com